Universitatea Babeş-Bolyai
Facultatea de Geografie
Catedra de Geografie umană
Cluj-Napoca

Grupul etnic al țipserilor din România

Studiu diacronic al schimbărilor de reprezentare a spațiului identitar etnic în Vișeu de Sus, Maramureș

Coordonator ştiinţific,
Prof. univ. dr. Vasile SURD

Doctorand,
Ioana SCRIDON

2012

Cuprins

Cuvânt înainte

I. Scop. Metode. Retrospectiva cercetărilor

I.1. Scop. Problematizări. Metode de lucru

I.1.1. Scop

I.1.2. Problematizări

I.1.2.1. Comunitatea umană

I.1.2.2. Comunitatea etnică

I.1.2.3. Grupul etnic

I.1.2.4. Condiţionările de natură geografică a elementelor de cultură şi identitate etnică

I.1.3. Metode

I.2. Surse de documentare

I.2.1. Instituţiile publice şi de cercetare

I.2.2. Documentaţia

I.3. Retrospectiva cercetărilor

II. Perspectiva istorico-geografică asupra colonizărilor germane din spațiul carpatic

II.1. Ţinutul Zips-ului în secolul XIII

II.1.1. Zips-Zipser-Ţipser. Nume şi origini

II.1.2. Perspectiva geografică

II.1.3. Colonizarea germană

II.1.3.1 Identitatea germană din Zips

II.1.4. Relaţiile spaţiale dintre Zips, Transilvania şi Banat

II.2. Colonizările din estul spaţiului carpatic în secolul XVIII

II.2.1. Politica de colonizare

II.2.1.1. Colonizările private şi camerale

II.2.2. Motivațiile colonizărilor

II.2.2.1. Resursele miniere

II.2.2.2. Resursele de sare

II.2.2.3. Resursele forestiere

III. Grupul etnic al ţipserilor din spaţiul carpatic românesc. Banat, Bucovina, Maramureş.

III.1. Banatul Montan

III.1.1. Baza istorico-geografică

III.1.2. Colonizările camerale din estul Banatului

III.1.3. Localizarea etnicilor ţipseri în Banatul montan

III.1.4. Îndeletniciri ale grupului etnic ţipseresc

III.1.5. Instituţii de învăţământ

III.1.6. Relaţiile interetnice în localităţile cu ţipseri

III.1.7. Emigrarea

III.2. Bucovina

III.2.1. Premisele istorico-geografice a coloniării Bucovinei

III.2.2. Localităţile bucovinene cu ţipseri

III.2.3. Viața socială în Bazinul superior al râului Bistriţa Aurie

III.2.4. Interferenţe culturale în localităţile cu etnici ţipseri

III.2.5. Dialectul țipseresc

III.2.6. Emigrarea spre ţinutul Bistriţei (Transilvania)

III.2.6.1. Bistriţa

III.2.6.2. Rodna

III.2.7. Strămutarea germanilor

III.3. Maramureş

III.3.1. Perspectiva istorico-geografică a istoricului Maramureşului

III.3.1.1. Percepţii istorico-geografice asupra Maramureşului voievodal

III.3.1.2. Cadrul geografic. Limite fizice. Spaţii mentale

III.3.1.3. Colonizările germane din spaţiul carpatic

III.3.2. Localităţi cu populaţie ţipserească în Maramureş

III.3.3. Viaţa socială

III.3.4. Biserica şi *crezul*

III.3.5. Instituţii de cultură şi învăţământ

III.3.6. Interferenţe etnice

IV. Procesul de colonizare al germanilor în Vișeu de Sus

IV.1. Colonizările

IV.1.1. Cronologia colonizărilor germane

IV.1.2. Coloniștii

IV.1.2.1. Îndeletnicirile coloniștilor

IV.1.2.2. Drepturile coloniştilor. Între motivaţii şi interese

IV.1.2.3. Remunerarea

IV.1.3. Structuri spațiale

IV.1.3.1. Organizarea spaţiului construit

IV.1.3.2. Organizarea spaţiului forestier

IV.1.3.2.1. Organizarea muncii în domeniul forestier

V. Vișeu de Sus, macheta unui spaţiu multicultural

V.1. Imaginea istorică

V.2. Localizarea geografică. Situația actuală

V.2.1. Localizare

V.2.2. Relieful

V.2.3. Hidrografia

V.2.4. Clima

V.2.5. Vegetație și fauna

V.2.6. Resurse ale solului și subsolului

V.2.7. Teritoriul administrativ și profilul economic

V.2.7.1. Zona centrală

V.2.7.2. Zona industrială

V.2.7.3. Zonă cu valoare istorică

V.2.8. Dotările cu loc central

V.3. Populația

V.3.1. Relațiile majoritate-minoritatea în Vișeu de Sus

V.3.2. Germanizarea evreilor sau masca intereselor?

VI. Identitatea spaţial-etnografică a ţipserilor vişoveni

VI.1. Structuri tradiţionale. Gospodăria

VI.1.1. Spaţiul de locuit

VI.1.1.2. Terenul agricol

VI.1.1.3. Activităţile specifice

VI.2. Cartierul Ţipserai

V.2.1. Istoricul locuirii. Arhitectură şi textură

V.2.2. Organizarea spaţiului tipic colonial

V.2.2.1. Funcţionalitatea cartierului ţipserilor

V.4.3. Percepţii şi raportări în contextul actual asupra Ţipserai-ului

VI.3. Valea Vaserului

V.3.1. Istoricul exploatării forestiere. Proprietate erarială

V.3.2. Locuirea şi dezvoltarea comunităţii umane

V.3.3. Calea ferată cu ecartament îngust. Tradiţie, economie, brad turistic

V.3.4. Repere de istorie, cultură, religie şi turism a văii Vaserului

VI.4. Confruntarea cu mediul social

VI.4.1. Comunitatea socială vişeuană

VI.4.1.1. Deportarea țipserilor în U.R.S.S.

VI.4.2. Spațiul educațional

VI.4.2.1. Grădinița

VI.4.2.2. Școala

VI.4.3. Centrul cultural țipseresc

VI.4.4. Forumul democrat german

VII. Elemente de identitate culturală

VII.1. Cultura spirituală țipserească la Vișeu de Sus

VII.1.1. Tradiții și obiceiuri

VII.1.1.1. Sărbători religioase

VII.1.1.1.1. Viflaimul

VII.1.1.2. Sărbători laice

VII.1.1.2.1. Fărșangul

VII.1.1.2.2. Droben im Wassertal

VII.1.1.2.3. Heimattreffen

VII.1.2. Poveştile fantastice

VII.2. Viața religioasă

VII.2.1. Biserica romano-catolică

VII.2.2. Enoriașii. Între identitate etnică şi identitate religioasă

VII.3. Dialectul țipseresc

VII.3.1. Forme de dezvoltare a dialectului

VII.3.2. Limbajul specializat în domeniul forestier

VII.4. Etnicitatea în transformare

VII.4.1. Grupul etnic al țipserilor din Vișeu de Sus. Între a fi şi a se risipi

VII.4.2. Interferențele culturale în spaţiul vişeuan

VII.4.2.1. Relaţiile de vecinătate în cadrul grupului etnic al țipserilor din Vişeu de Sus

VII.4.3.2. Procese demontative identitare. Asimilarea. Aculturaţia. Transferul cultural

VII.4.3.2.1. Maghiarizarea

VII.4.3.2.2. Românizarea

VII.4.3.2.3. Căsătoriile cultural-mixte

VII.4.3.3. Etno-comportament tranzitoriu

VII.4.3.4. Riscurile umane

VIII. Țipserii vișeuani din Germania

VIII.1. Emigrarea în Germania. Oportunitate sau necesitate

VIII.1.1. Cadrul social al emigrărilor târzii în Germania

VIII.1.1.1. Problema integrării, aculturației şi asimilării țipserilor în Germania

VIII.2. Țipserii din spațiul carpatic

VIII.2.1. Forme de reprezentare a țipserilor în Germania

VIII.2.2.1. Grupul Faltin

VIII.2.2.2. Asociația șvabilor sătmăreni și a țipserilordin Vişeu de Sus în Germania

VIII.2.2.3. Asociația germanilor din Zips

VIII.2.2. Protecția grupurilor etnice

VIII.3. Raportările etnicilor la *patrie*

VIII.4. *Patria* în *reţelele de socializare*

Rezultatele cercetării

Surse de documentare și literatură de specialitate

Cărți

Surse media

Arhivă

Interviuri

Alte surse

***

Cuvinte cheie: *grup etnic, proces de colonizare, spaţiu carpatic, ţipser, identitate etnică, Ţipserai, valea Vaserului, Vişeu de Sus, etnicitate, emigrare, patrie.*

***

Introducere

Prezenta lucrare se înscrie în tipologia lucrărilor de geografie umană, fiind un studiu aprofundat asupra unui grup etnic cu origini germane. Pentru a releva principalele trăsături care pun în valoare existenţa şi dezvoltarea etnicilor ţipseri în spaţiul carpatic românesc, s-au abordat şi alte domenii precum: istoria, lingvistica, etnologia sau sociologia.

Un grup etnic este delimitat de termenul de etnie prin faptul că acesta este „*parte a unei populaţii ce posedă o cultură proprie*”[1], cu menţiunea că din etnie se poate desprinde un grup etnic în momentul apariţiei acelui element de unicitate şi distincţie între membrii acesteia. Elementul unificator care a fost unul deosebit de important în crearea coeziunii de grup, în trecut, este cel mai vulnerabil şi poate deveni motivul desprinderii din cadrul etniei.

Pentru cercetarea întreprinsă, caracteristicile geografice ale spaţiului şi implicit principalele îndeletniciri ale etnicilor au determinat formarea unei individualităţi în cadrul marii familii a germanilor din estul şi sud-estul Europei.

---

[1] (Erdeli, 1999, p. 148);

I. Scop. Metode. Retrospectiva cercetărilor

Scopul acestei cercetări este acela de a găsi argumentele de natură geografică, pentru a evidenţia importanţa spaţiului şi a specificităţii acestuia în raport cu un grup etnic de mici dimensiuni. Comunitatea umană nu este numai o sumă de indivizi pe o anumită suprafaţă, ci mai mult, ea este un complex de zestre genetică, culturală, lingvistică. Raportarea comunităţii la trecut şi identitatea etnică se face atât la nivel spaţial, prin mobilitatea acestora (voluntară sau involuntară), dar şi prin comunicarea şi schimbul de informaţii cu alte comunităţi din cuprinsul aceleiaşi regiuni. Aici apare acel complex al *convieţuirii unul lângă celalalt*, sau cel al *convieţuirii împreună*, complexului transferului cultural, al nivelării etnice şi lingvistice, noţiuni şi cazuri ce vor fi pe larg tratate şi exemplificate.

Deoarece se pune problema utilizării instrumentelor de investigare geografică, sociologică şi istorică, rezultatele cercetării vor avea ca substrat metodele şi tehnicile, precum şi exigenţele domeniilor. Rezultatele scontate sunt cele de evidenţiere a mecanismelor prin care grupul etnic al ţipserilor şi le-a dezvoltat pentru a se baricada din punct de vedere identitar şi de a rezista proceselor de aculturaţie şi asimilare venite din partea autohtonilor, atât din spaţial, cât şi mental.

De asemenea, se doreşte prin acest studiu, o radiografiere a identităţii etnice a ţipserilor şi mai ales a rolului pe care spaţiul l-a avut în construirea şi conservarea identităţii etnice. Reprezentările spaţiale şi organizarea tuturor activităţilor, influenţate de către natura reliefului şi de resursele sale, au avut vreun rol în recunoaşterea de către alte grupuri etnice sau de către autohtoni a poziţiei lor, a ţipserilor, în mediile în care s-au integrat.

Sursele de documentare care au stat la baza cercetării sunt atât lucrările ştiinţifice publicate până în prezent pe tematica grupurilor etnice germane, a ţipserilor dar şi documentele din arhivă, matricolele bisericeşti, colecţiile personale sau interviurile. Toate acestea au ajutat la formarea unor imagini şi a unor tipare în care grupul ţipserilor se încadrează.

II. Perspectiva istorico-geografică a colonizărilor germane în spațiul carpatic

Istoricul ţipserilor, mai exact a germanilor din regiunea Zips, Slovacia, reprezintă punctul de plecare a cercetării. Regiunea Zips a fost una dintre cele mai privilegiate regiuni

sub stăpânire austriacă şi maghiară. Germanii au fost colonizaţi în nordul Imperiului, actualul teritoriu al Slovaciei, în trecut Ungaria superioară/*Oberungarn*, de-a lungul unei perioade mari de timp, între secolele XII-XV. Cele mai intense colonizări au fost cele de după invaziile tătarilor din 1241, colonizări care au avut loc la periferia întregului imperiu, nu numai în nord ci şi in est şi nord-est. Transilvania a fost colonizată cu saşi în aceeaşi perioadă, originea coloniştilor fiind aceeaşi în ambele cazuri (*siebenbürger Sachsen/ zipser Sachsen*).

Regiunea Zips se află în nord-estul Slovaciei. Numele este unul cu trimiteri istorice, aceasta nefiind în prezent o regiune administrativă, teritoriul corespunzând însă Comitatului Szepes din Regatul Ungariei (sec.XI-XIX). De asemenea, o parte a acestui teritoriu se află şi sub administraţia polonă, respectiv apendicele nordic, numindu-se *polský Spiš*.

Din punct de vedere geografic, acesta se regăseşte la baza munţilor Tatra Mare, în nord, unde se află şi vf. Gerlachovka (2663 m) şi Tatra Mică, la sud, cu altitudini care ating maximum 2043 m, în vf. Dumbier, relieful fiind unul depresionar. Râurile care drenează regiunea sunt Poprad şi Hornád. Configuraţia acesteia este asemănătoare cu a Transilvaniei, mai ales în ceea ce privesc relieful, resursele, istoricul şi vechimea populaţiei germane, formele specifice de organizare a spaţiului geografic sau raportarea la Zips ca un spaţiu mental. Aşezările adunate sau alungite de-a lungul căilor de acces. Principalele ocupații ale locuitorilor erau mineritul și munca la pădure.

În prezent, ca şi formă administrativa, pe teritoriul ei sunt regiunile: Košice şi Prešo cu oraşele: Poprad, Levoča, Spišská Nová Ves şi centrul cultural german Kežmarok.

Toponimul *Zips* (ge.), *Szepes* (magh.), *Spiš* (slovk.), *Spisz* (pol.), *Scepusium* (lat.), este amintit încă din anii 1198[2]. Literatura consultată în limba germană foloseşte denumirea de *Zips/zipser, zipserisch, Zipserreihe, Zipservolk*[3]care denumeşte un grup etnic cu originile în Zips (Slovacia), care este prezent la Vişeu de Sus de la sfârşitul secolului XVII.

Din păcate, dicţionarele explicative ale limbii române nu conţin variante traduse a cuvântului german, cu toate că acest grup etnic dăinuieşte pe teritoriul României de câteva secole. Denumirea sub care se prezintă etnicii este cea de *ţipţeri, ţipţări,* la fel şi unele texte

---

[2] (Krones, 1878), *Szipis*, în terra Scypiensi, cu pronunţia ßipisch; în 1254, *Szipüs*, cu pronunţia ßipüsch; în 1255, *Szipes*, cu pronunţia ßipesch; în 1271 respectiv 1299 ca *Szips*, pronunţat ßipsch; în 1309, *Szepis*, ßepisch dar şi mai târziu în 1330, apare *Szepes*, pronunţat ßepesch; pe linia etimologică, care ar avea origini în latinescul *sepes* cu înţelesul de gard, închidere (ge. der Zaun), referindu-se acelaşi autor la însăşi reprezentativitatea lanţului carpatic din Zips . De asemenea se mai poate lua în considerare şi expresia din maghiara veche *Oh, be szépes!* (Oh, cât de frumos!);

[3] (Gehl, 2005, p. 182);

scrise în limba română, folosesc tot acest termen. Această varianța este luată în considerare dar nu poate fi una oficială. Demersul de a numi acest grup etnic al țipserilor pornește de la considerentele etimologice şi modul de evoluţie a cuvintelor. Astfel că, termenul de *ţipser,* îşi are originea în latinescul *terra* ***Scypiensi,*** în cultura slovacă *Spiš,* precum şi cea maghiară *Szepes* sau germană, *Zips*. Elementul comun al acestor denumiri enumerate este ***ţips*** (în pronunție românească) cu o mare apropiere de cuvântul în germană *zipser*. Consider utilă păstrarea consoanei ***s*** pentru că aceasta se regăseşte în toate limbile în care există acest cuvânt. Astfel că forma finală este cea de ***ţipser.***

Cele câteva secole petrecute de către germani în Zips, au adus modificări în ceea ce priveşte identitatea de grup. Noile identități care s-au format, impuse de noile condiții de viață sau de interferențele cu alte populații, au impus şi o modificare nu numai în arhitectura caselor, a portului popular, dar mai ales ca și mod de abordare a problematicilor de natură socială.

Printre primele elemente de identitate a fost dialectul care a suferit influenţe şi modificări. Dialectul german din Slovacia de astăzi este considerat de majoritatea cercetătorilor ca fiind o insula germană într-un spaţiu slav[4]. Aceste comunități de germani nu au trăit separat de cele slave, inevitabil, locul de muncă fiind unul în care procesele de aculturație şi asimilare erau active.

Nu se poate afirma că a fost vorba de asimilare în adevăratul sens al cuvântului, pentru că acești colonişti nu au fost marginalizați sau asupriți, forma de conducere reprezentându-i. Totuşi, din 1412 până în 1770, o parte din regiunea Zips-ului, în timpul domniei lui Sigismund, a fost cedată Poloniei, mai exact un număr de 13 oraşe. De-a lungul acestor 3 secolele, împărţirea regiunii istorice, a determinat stratificare de dialect şi cultură, regăsită în diferenţele de dialect şi numai ale ţipserilor colonizaţi în estul Carpaţilor, după 1770, când revine Ungariei[5].

Regiunea Zips-ului este una dintre cele mai încărcate regiuni de istorie a popoarelor germane colonizate, este un construct al unei evoluţii şi împletiri de dialecte şi culturi. Zips reprezintă astăzi nu numai un spaţiu geografic, ci mai mult, o patrie, o vatră natală, o viaţă, o experienţă. Chiar dacă generaţii de ţipseri nu s-au născut în Zips, ei au în identitatea lor elemente care aparţin acestui spaţiu mental.

---

[4] (Wiesinger, 2007, p. 40); Sprachinsel (ge.): *„relativ kleine Sprach- oder Siedlungsgemeinschaft in einem anderssprachingern, relativ groesseren Gebiet";*

[5] (Ilk, 2011, p. 64);

III. Grupul etnic al ţipserilor din spaţiul carpatic românesc. Banat, Bucovina, Maramureş.

Prezenţa ţipserilor în partea estică a imperiului nu este una întâmplătoare, mai ales că relaţiile cu Transilvania erau deja foarte strânse, prin meşteşugari şi oameni de cultură şi ştiinţă. Principalul motiv al colonizărilor ţipserilor a fost grija imperiului austriac pentru periferii (siguranţa graniţelor), resursele importante de sare (Maramureş), de minereuri (Banat şi Bucovina) şi resursele forestiere. Alte argumente au fost cele de natură socială, respectiv de înrădăcinare a elementului german pentru un control mai facil.

După cum se poate observa, ţipserii aparţin spaţiului montan, atât prin originea lor, aceştia fiind colonizaţi din regiunea montană a munţilor Tatra în cea a Carpaţilor, cât şi prin specificul îndeletnicitor, în minerit şi exploatare forestieră. Facilităţile de care aceste grupuri etnice au beneficiat în cazul transferului spre alte regiuni (scutiri de taxe, teren şi materiale pentru locuinţe), precum şi factorii restrictivi din Zips (problemele religioase, lipsa locurilor de muncă, sărăcia populaţiei) au fost cele mai întemeiate motive de plecare din Zips.

Cele mai vechi colonizări cu ţipseri au fost cele din Banatul montan la Reşiţa, Anina, Oraviţa, Orşova, Bocşa Montană, Văliug, unde primii ţipseri au fost specialişti în minerit, perfecționați la școlile din Salzkammergut (Austria) sau Zips. Aceştia au fost urmaţi şi de alte valuri ceea ce a dus la suprapopularea unor localităţi, dublarea acestora, de exemplu Bocşa Română - Bocşa Montană (Deutsch-Bokscha), înfiinţarea altor aşezări noi, dezvoltarea mineritului, înfiinţarea renumitelor uzine StEG la Reşiţa. Colonizarea ţipserilor în Banatul Montan s-a desfăşurat atât organizat, prin coordonările contelui von Mercy, precum şi individuale, respectiv colonizări camerale şi private, începând cu nul 1718.

Ţipserii din Banatul montan au convieţuit cu populaţii de austrieci (Salzkammergut), italieni, slovaci, poloni etc. Procesul de aculturaţiei s-a dezvoltat rapid, fiind vorba despre biserica romano-catolică, ca un liant al tuturor grupurilor etnice, apoi limba germană, renunțându-se la dialecte în favoarea germanei literare, şi nu în ultimul rând natura muncii, spaţiul montan şi mineritul, având rolul principal de nivelare lingvistică şi culturală.

În ceea ce priveşte Bucovina, aceasta a fost un ţinut privilegiat în cadrul monarhiei austriece. Ţipserii se regăsesc doar în spaţiul montan bucovinean, respectiv, bazinul superior al râului Bistriţa, în partea estică a judeţului Suceava. Responsabilul cameral de colonizările ţipserilor a fost administratorul von Manz, cel care pune în exploatare resursele miniere şi

forestiere ale Bucovinei. Astfel că, cel mai mare număr de ţipseri colonizaţi a fost la Iacobeni, Cârlibaba, Pojorâta, Prisaca Dornei, Vama de la sfârşitul secolului XVIII.

La fel precum cazul ţipserilor din Banat, convieţuirea împreună cu austriecii, în cadrul aceleaşi biserici, romano-catolice, împărtăşind aceeaşi cultură, germană, spaţiul a avut rolul definitoriu în procesul de aculturaţie şi mai apoi de asimilare.

De asemenea, şi-a făcut simţită prezenţa şi influenţa subordonării directe sub casa imperială austriacă prin încercarea de construire a *homo bucovinensis*[6], a unei identităţi puternice germane, a conversaţiei în limba germană, cu toate că aceasta nu era limba maternă a tuturor locuitorilor, toleranţa culturală şi devotament faţă de forma de conducere. Acest construct este dependent direct de spaţiu şi a fost perpetuat până în prezent, chiar în cadrul ţipserilor bucovineni din Germania, printr-o raportare directă la spaţiul bucovinean mai mare decât la cel identitar etnic. Aceasta înclină spre impactul pe care acest curent l-a avut până în perioada interbelică, în procesul de aculturaţie al ţipserilor. Strămutarea, o dată cu retragerea armatei germane după cel de-al doilea război mondial, apoi deportarea în U.R.S.S. pentru daunele de război de care Germania trebuia să se achite, exodul spre vest după 1970, au fost fenomenele cu cel mai mare impact în dizolvarea grupului etnic al ţipserilor din Bucovina.

Maramureşul reprezintă un caz special al colonizărilor ţipserilor, fiind incluşi în ultimele etape ale acestora procese. Prezenţa acestora se datorează lui Rudnyanski, administratorul Maramureşului, care aduce ţipseri atât din partea de sud, cât şi cea de nord a Zips-ului (fostă provincie poloneză) la nord de Tisa la Rahău, Frasin, Bohdan şi la sud, la Vişeu de Sus.

Tipologia spaţiului este aceeaşi, regiune montană cu importante resurse de sare şi forestiere. Aceştia au fost colonizaţi împreună cu austriecii, unde convieţuirea în paralele şi mai apoi împreună, a adus modificări substanţiale de-a lungul timpului în ceea ce priveşte identitatea etnică şi culturală.

În Maramureşul istoric, schimbarea situaţiilor politice a fost mult mai intensă decât în alte ţinuturi istorice, trecerea de la un regim la altul, a avut o influenţă majoră asupra formelor de manifestare a identităţii etnice. Dintre cele trei regiuni istorice carpatice, în Maramureş, procesul de slavizare şi maghiarizare a fost cel mai intens. În prezent, numai la Vişeu de Sus mai există un grup etnic de origine ţipserească. Amprenta lăsată asupra spaţiului de locuit este materializată prin cartierul Ţipserai din Rahău, dar care în prezent a rămas doar cu numele, găsindu-se aici doar 3 persoane care mai vorbesc limba germană, îşi cunosc originile

[6] (Nistor, 2000, p. 153);

ţipsereşti, dar care se consideră a fi maghiari, a cartierului Ţipserai din Vişeu de Sus, şi a construcţiilor şi amenajărilor forestiere de pe valea Vaserului.

IV. Procesul de colonizare al germanilor în Vișeu de Sus

Valea Vaserului şi spaţiul vişeuan a reprezentat macheta specifică de colonizare întreprinsă din iniţiativa Mariei Theresia şi a lui Joseph al II-lea, respectiv resurse în stare de exploatare. Colonizările germane din Vişeu de Sus au început cu anul 1775, când au aduşi, indirect, colonişti austrieci, din Bad Ischl, Salzkammergut, Ebensee (Austria), pentru exploatarea resurselor forestiere necesare transportului sării de la Ocna Șugatag, pe Tisa, până la Dunăre[7].

Datorită necesităţii mari de lemn pentru plute, a lipsei de implicare a românilor în aceste munci, astfel că au fost aduşi austrieci din regiunile sus menţionate precum şi ţipseri din regiunea Zips, din Ungaria superioară, astăzi Slovacia. Muncitorii erau specializaţi în domeniul forestier. Originile lor erau din localităţile Hobgarten, Schmöllnitz, Pudlein etc. unii muncitori fiind aduşi şi din regiunile nordice la Zips-ului, care timp de mai bine de patru secole au fost sub dominaţie polonă, mărturie stând şi unele nume de familie cu terminaţie *–sky, -ski*[8]. Colonizările acestora au început în 1792, şi au continuat până în 1832.

Valurile de intense de colonizare la Vişeu de Sus a ţipserilor a determinat luarea deciziei de *înfiinţare* a unui cartier pentru aceşti etnici, separat de cei austrieci, numit Ţipserai. Aceşti au trăit separat unii de ceilalţi, timp de aproape două secole, astfel că după mai bine de 170 de ani de convieţuire a avut loc prima căsătorie dintre o femeie de origine ţipserească şi un bărbat austriac. Tensiunile dintre cele două grupuri au fost determinate de vechimea populaţiei austriece, calificarea lor superioară, condiţiile în care au fost colonizaţi, statutul economic şi social, precum şi concurenţa în domeniul de activitate.

Principalele meserii erau cele de maistrul forestier, responsabilul financiar, administratorul de materiale, supraveghetorii forestier, meşterii, ucenicii şi muncitorii. Organizarea spaţiului în domeniul forestier nu se poate spune că este una specifică ţipserească ci mai mult tehnicile, modul de exploatare, limbajul este unul comun, întâlnit în

---

[7] Aceşti colonişti au fost transferaţi din Deutsch-Mokra şi Königsfeld, astăzi în Ucraina;

[8] Jachomovski, Zawatski etc.;

toate regiunile cu muncitori forestieri ţipseri. Dintre acestea por fi enumerate: cabanele forestiere/*Kulibn*, greblele, plutele şi tehnica plutăritului, barajele, scocurile, căşiţele, săritorile, fabricile de cherestea, morile de apă etc..

V. Vişeu de Sus, macheta unui spaţiu multicultural

În prezent, Vişeu de Sus reprezintă un model de bună convieţuire şi comunicare între cele 8 grupuri etnice care au existat în acest mic burg din Maramureş. Astfel că, interferenţele culturale sunt resimţite până în prezent, atât în modul de raportare la *celălalt,* cât şi de interes toleranţă etnică. Grupurile etnice ale austriecilor, ţipserilor, evreilor, maghiarilor, rutenilor, polonilor, slovacilor, pe lângă români, au avut diferite raporturi între majoritate şi minoritate, cele mai fine raporturi fiind între români şi evrei (după religie), români şi germani (după etnie), în special înainte de 1910.

Din punct de vedere geografic, Vişeu de Sus este poziţionat în partea de est a judeţului Maramureş, în sud-estul Maramureşului voievodal, în nordul României, în bazinul superior al râului Vişeu. Cel mai important afluent de dreapta este valea Vaserului, un pilon principal al economiei localităţii Vişeu de Sus şi a profilului de prelucrarea a lemnului.

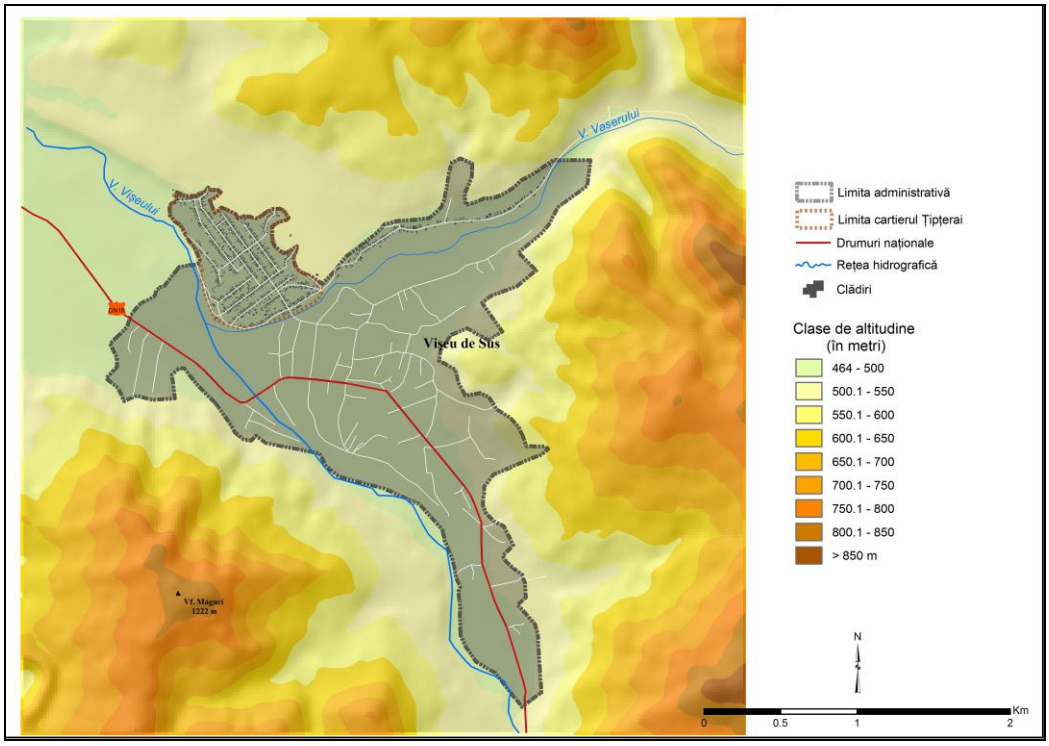

Figură 1. Încadrarea în zonă a localităţii Vişeu de Sus

Principalul punct de interes îl reprezintă exploatarea forestieră, cu tradiţie, începând cu 1775, continuată prin intrarea sub domeniile statutului (erariului) şi mai apoi privatizarea.

VI. Identitatea spaţial-etnografică a ţipserilor din Vişeu de Sus

Relaţia dintre identitate, spaţiu şi etnografie este necesară în ceea ce priveşte studierea unui grup etnic. Interferenţele acestor trei derivate au determinat forme diferite de manifestare a identităţii etnice, cu atât mai mult într-un peisaj multicultural cum este Vişeu de Sus şi valea Vaserului. Astfel că, un studiu în acest sens, punctează o interdependenţă dintre spaţiu, ca o delimitare geografică şi identitară, timp, geneză şi evoluţie, şi patrimoniu cultural, prin ocupaţii tradiţionale specifice.

Structurile tradiţionale sunt reprezentate prin spaţiul de locuit, gospodăria. Aceasta se înscrie în tipologia localităţii de tip colonial, atât prin localizare, arhitectură, modul de organizare al anexelor sau a parcelării terenului pentru agricultură. Materialul ales pentru construcția caselor a fost inițial, lemnul. Organizarea riguroasă a gospodăriilor a determinat individualizarea acestui spațiu, fiind numit după nuele etnicilor, Țipserai.

Figură 2. Cartierul Ţipserai din Vişeu de Sus în 1860

Cartierul Ţipserai a fost inițial proiectat ca o așezare de sine stătătoare. Datorită dotărilor de care locuitorii acestuia depindeau (biserica, administrația, școala), Ţipserai-ul a

devenit parte a aşezării vişeuane. Pentru etnicii germani, acesta nu mai reprezintă un spațiu de raportare fizic, ci un spațiu mental. Raportarea la cartierul-nucleu al țipserilor se face prin rememorarea trecutului și printr-o detașare de situația actuală. Cu toate că identitatea etnică și cea spațială sunt construite doar pe idealism sau prin trimiteri la un trecut *povestit*, acest mecanism încă funcționează și este actualizat de către generațiile tinere.

Valea Vaserului reprezintă un spațiu cu o identitate puternică nu numai pentru țipseri ci pentru toți locuitorii din Vișeu de Sus. Dacă fiecare dintre delimitările localității a avut un puternic iz identitar etnic, valea Vaserului a reușit să adune toate grupurile etnice și să dea naştere unui mixt cultural. Astfel că bazinul Vaserului este perceput ca un spațiu al interferențelor și a comunicării dintre diferitele culturi.

Derivat de la munca împreună pe Vaser, comunicarea a fost facilitată și de biserică sau de școli. Cu toate că inițial acestea au fost organizate separat, germani de români, de evrei etc., începând cu secolul XIX, prin dezvolatrea învățământului, aceste bariere etnice au fost depășite. Cel mai probabil că din acest moment, au avut loc și transformările din cadrul etniei, tocmai prin comunicarea mai intensă, prin colaborările dintre diferitele grupuri etnice în vederea facilitării traiului în comun.

VII. Elemente de identitate culturală

Identitatea culturală manifestată de țipserii din Vișeu de Sus a fost cât se poate de evidentă, mai ales prin obiceiurile și tradițiile atât cele religioase cât și cele laice, prin portul, nu cel original țipseresc, ci printr-un nou port cu influențe germane, prin dialectul inițial țipseresc și mai apoi prin idiomul german specific Vișeului de Sus. Aceste elemente au fost de-a lungul timpului influențate de către factorii sociali, politici sau economici. Cele mai mari transformări în cadrul grupului etnic au survenit în perioada de dominație maghiară cu apogeul în perioada comunistă.

Principalele elemente de identitate culturală materială sunt, așa cum este numit și anterior, cartierul Țipserai si valea Vaserului, iar cele de natură spirituală sunt sărbătorile laice ale Fărșangului, claca sau manifestările culturale care au trimiteri la specificitatea muncii vechilor țipseri, precum Droben im Wassertal sau Heimattreffen. Dintre cele religioase, cea mai spectaculoasă este sceneta biblică a Viflaimului, a cărei variantă adusă din Zips se mai găsește la Vișeu de Sus.

Dialectul țipseresc reprezintă un element definitoriu în conturarea identității. În prezent, țipserii, doar cu numele, din Vișeu de Sus, vorbesc un alt dialect german, diferit de cel țipseresc al primilor colonişti, diferit de cel austriac și mult diferit de germana literară. Astfel că, o dată cu modificările dialectului, se poate afirma că există modificări și în structura etnică, în raportările etnicilor la Zips sau la identitatea lor vișeuană.

Renunțarea la portul țipseresc, a fost o necesitate, datorită faptului că țipserii au fost colonişti nu tocmai înstăriți, iar natura muncii a impus un anumit tip de îmbrăcăminte. Astfel că țipserii au adoptat un port german, clasic.

Spațiul și-a lăsat amprenta masiv supra etnicității, a identității etnice și mai ales a transformărilor și modificărilor de conținut a acestora. Forma a rămas aceeași, germanii din Vișeu de Sus sunt țipseri, dar structurile interne, raportările la spațiu sau modificările de percepție au fost schimbate. Procesele care au determinat aceste schimbări ale fondului au fost cele de aculturație, asimilare și transfer cultural. Acestea au fost susținute de o situație politică ofensivă prin procesele de maghiarizare și românizare și mai apoi prin deschiderea grupului etnic și permiterea căsătoriilor cultural-mixte.

VIII. Țipserii vișeuani din Germania

Contextul în care țipserii au plecat spre vest a fost cel al comerțului cu germani. Acesta a reprezentat un imens pas înapoi în ceea ce înseamnă bilanțul natural al populației țipsereşti din Vișeu de Sus. Cu toate că aceștia au fost direct implicați în retragerile armatei germane după cel de-al doilea război mondial și apoi a deportărilor în U.R.S.S. pentru daune de război pe care Germania trebuia să le plătească Rusiei, liberalizarea ieșirii dintre granițele unui stat comunist a germanilor, a fost percepută mai mult ca o provocare și mai puțin ca o necesitate. Transferul de populaţie a durat până după revoluția din 1989.

În Germania, țipserii au fost priviți ca români, cu toate că vorbeau limba germană, au trăit în cultura germană și mai mult și-au manifestat mereu apartenența la spațiul german. Trecând de la lagărele de triere la propriile lor locuințe, identitatea spațială construită la Vișeu de Sus a fost păstrată. Astfel că formele de într-ajutorare, precum claca din Vișeu de Sus, i-a impulsionat în a fi uniți.

Ţipserii din Germania sunt reprezentați în cadrul landurilor în care se află, Bayer și Baden W., de către șvabii sătmăreni, fiind în contact cu aceștia încă din România. Din 2004, tensiunile și opțiunile acestora au determinat separarea grupului țipserilor vișeuani, astfel că a

luat naștere un nou forum, al celor care au considerat că este mai utilă auto-reprezentarea decât a merge împreună cu șvabii sătmăreni. Numai că această separare implică și redimensionarea relații cu cei din Vișeu de Sus și cel din Habgarten (Slovacia), cu care au contacte, prietenii și schimburi de experiență.

De asemenea, se poate observa că distanțele nu sunt probleme în comunicare, precum nici granițele, astfel că socializarea și transmiterea de informații prin paginile web sunt foarte utile. La fel există și broșuri care apar regulat, tocmai pentru menținerea acestei unități de grup, independent de spațiu.

Rezultatele cercetării

Scopul propus inițial în această cercetare asupra țipserilor din România a fost atins, cu ajutorul metodelor de specialitatea folosite, a surselor de documentare care au stat la baza cercetării dar şi prin îndrumarea primită de la specialiştii din domeniul geografiei sau a domeniilor conexe.

Țipserii din România reprezintă un grup etnic german, slab reprezentat în teritoriu din punct de vedere numeric, dar cu un trecut *mobil,* pe care îl perpetuează. De asemenea, diferitele forme de organizare politică, precum și statutul regiunilor geografice, în trecut, au influențat mai mult sau mai puțin evoluția formelor identitare în timp.

Spațiul este o noțiune esențială în determinare identității etnice la țipseri. Aceștia se raportează la spațiu, nu la partea lui fizică, ci mai mult la cea mentală. Indiferent că sunt plecați din țară sau numai din localitatea unde au copilărit, țipserii sunt legați de spațiul vișovean. Aceasta înseamnă un transfer al reprezentării simbolisticii spațiului, de la cel slovac-țipseresc, la cel vișeuan-țipseresc. Această legătură a luat naștere datorită unității colective dar și a adaptabilității și a bunei convieţuiri cu alți etnici.

Prin urmare, motivaţiile care au determinat schimbări de reprezentare a spaţiului identitar etnic în Vişeu de Sus au fost cele de natură istorică, regimurile politice, în special cel comunist, de natură religioasă, prin decade importante de timp în care preoţii trimişi în localitatea nu vorbeau germana, de natură economică, prin reconversia profesional o dată cu modificările de exploatare şi transport a lemnului de pe valea Vaserului, de natură socială, exodul spre Germania, dar mai ales din cauza îmbătrânirii populaţiei grupului etnic şi *re-naşterea* unor generaţii de ţipseri vişoveni.

Formele de reproducere a identității etnice sunt în mare măsură influențate de către multiculturalismul regional. Pe lângă acesta mai pot fi enunțate și biserica, unitățile de învățământ, administrația locală, media și mediul social.

Se poate afirma de asemenea că etnicitatea a devenit un construct, un instrument afişat doar prin raportare la trecut. Cele 400 de persoane de etnie germană, ţipserească, de la Vişeu de Sus, reprezintă ultimul suflu a unei voci care s-a impus secole la rând în viaţa economică, religioasă şi culturală din Vişeu de Sus. Peste 20 de ani, ţipserii vor fi doar o istorie, cu care se va încheia un ciclu de două secole de existenţă pe teritoriul României.

Bibliografie

Cărţi:

1. Andrea, A., Răduţiu, A., Edroiu, N. (1997). Istoria României. Transilvania. În Transilvania sub stăpânire habsburgică (pg. 647-744). Cluj-Napoca: George Bariţiu.
2. Andreescu, V. (1959). *Exploatarea pădurilor.* Stalin/Braşov: Institutul Politehnic, Facultatea de Silvicultură.
3. Andreica, Ş. (2009). Vişeu Nou, o altă abordare a chestiunii primei atestări scrise. *Ămbele Vişae* (pg. 173-192). Vişeu de Sus: Eurotip.
4. Andreica, Ş. (2012, 10 12). Să nu uităm istoria: 68 de ani de la masacrul din Dosu Tăului, Vişeu de Sus, Valea Vaserului. *Informaţia zilei*.
5. Apşa, I. M. (2000). *Diplome maramureşene din sec. XIV şi XV.* Cluj-Napoca: Dragoş Vodă.
6. Ardelean, L. (2011). Franciscus Reti, "Historia Rei Cameralis" şi colonizarea populaţiei germane în Vişeu de Sus. *Ămbele Vişae* (pg. 62-80). Vişeu de Sus: Eurotip.
7. Ardelean, L. (2012). *Istoria economică şi socială a Maramureşului între 1600-1700.* Baia Mare: Ed. Ethnologica.
8. Arvinte, V. (2002). *Raporturi lingvistice româno-germane. Contribuții etimologice.* Bacău: Egal.
9. Baier, H. (2003). *Departe în Rusia, la Stalino.* Bucureşti: InterGraf.
10. Bălu, D. (2003). Factorii de persuasiune şi transformările identitare în comunităţile şvăbeşti sătmărene. În H. Gehl, Vi. Ciubotă. *Materielle und geostoge Volkskultur des*

Oberen Theißbeckens. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region (p. 191-202). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.

11. Bălu, D. (2003). Multiculturalitate și identitate etnică în bazinul Tisei Superioare. În V. C. Hans Gehl, *Multiculturalitate și identitate etnică în bazinul Tisei Superioare.* Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean.
12. Bălu, D. (2003). *Multiculturalitate și identitate etnică în bazinul Tisei Superioare.* Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean.
13. Băncescu, I. (1996). *Țipțerii di Maramureș.* București: Crișan.
14. Băncescu, Iuliana, (2001, 12). Sărbătoarea Crăciunului în comunitățile de ţipţeri la începutul anilor '90. *Memoria Ethnologica*, 142-147.
15. Bartels, W. (1910). *Die Spateisenstein-Lagerstätten des Zipser Comitates in Oberungarn.* Berlin: Königlich Preußisch Geologische Landesanstalt.
16. Basarabă, A. (1999). Harta etnică şi confesională a judeţului Timiş. În H. Gehl, V. Ciubotă. *Relaţii interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent* (p. 157-175). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
17. Beca, E. (2002). *Dezvoltarea comunităților etnice.* București: SemnE.
18. Bereş, M. (2008). *Raport de mediu pentru PUG.* Sighetu Marmaţiei.
19. Bermann, M. (1884). *Österreich-Ungarn in neuzehnten Jahrhundert.* Wien: Hugo Angel.
20. Berner, H. (2006). *Aus dem Brotland ins Notland. Oberwischau. Siedlungs- und Kirchengeschichte Erinnerungen, Sitten und Bräuche in Mundart.* Ravensburg-Satu Mare: Bion.
21. Berner, H. (2010). Oberwischauer Herodesspiel în Brücke. – *Mitteilungen der Sathmarer Schwaben und Oberwischauer Zipser, Folge 6, Dezember 2010, Ed. Landsmannschaft der Sathmarer Schwaben in der Bunderepublik Deutschalnd*, pg. p. 323-325.
22. Bertici, A. (2003). Căsătoriile interconfesionale în zona Sătmarului în prima jumătate a secolului al XX-lea. Cazul comunei Tiream. În V. C. Hans Gehl, *Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Theißbeckes. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (pg. 65-80). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
23. Born, M. (1977). *Geographie der ländlichen Siedlungen.* Stuttgart: B. G. Teubner.

24. Bozac, Ileana, T. P. (2006). *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania*. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane.

25. Chira, M. (2009). Biserica ortodoxă din Vişeu în prima jumătatea secolului XX. *Ămbele Vişae* (pg. 155-172). Vişeu de Sus: Eurotip.

26. Ciangă, N., Raţiu, Ramona, Flavia, (2003). *Geografia Umană a României. Îndrumător de lucrări practice*. Târgu-Mureş: Dimitrie Cantemir.

27. Ciobanu, D. (2002). *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I-XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean.* Buzău: Alpha.

28. Ciobanu, T. (2008). *Monoigrafism Bănățean. Istoria medievală a banatului reflectată în monografii alcătuite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX*. Tmișoara: Eurostampa.

29. Ciubotă, V. (2003). Noi date despre structura etnică şi confesională a populaţiei bazinului Tisei superioare în a doua jumătate a veacului XVIII-lea. În H. Gehl, V. Ciubotă. *Materielle und geistigeVolkskultur des Oberen thei+beck. einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (pg. 33-45). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.

30. Coman, V. (2011). Scurt istoric şi perspective ale văii Vaserului, în concepţia operatorului turistic SC CFF Vişeu de Sus. *Ămbele Vişae* (pg. 109-116). Vişeu de Sus: Eurotip.

31. Creţan, R., (1999). *Etnie, confesiune şi opţiune electorală în Banat: structuri teritoriale, tradiţie, actualitate*. Timişoara*:* Universitatea de Vest.

32. Creţan, R., Turnock, D., Woudstra, J. (2010). Identity and multiculturalism in the Romanian Banat. *Journal of Mediterranean geography*, p. 17-26.

33. Dăbală, V. (1995). *Contribuţii privind cunoaşterea populaţiei germane sin zona Vişeu.* Vişeu de Sus: Manuscris.

34. Dăbală, V. (1995). *Deportarea în Uniunea Sovietică a etnicilor germani din Vişeu de Sus*. Vişeu de Sus: Manuscris.

35. Dăncuş, Ioana, Dancuș, M. (1999). Interferenţe culturale în centrul geografic al Europei. În V. C. Hans Gehl, *Relaţii interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent* (pg. 493-520). Satu Mare, Tüingen: Editura Muzeului Sătmărean.

36. Dărăban, D. (2003). Eliberarea din lagărele sovietice şi întoarcerea acasa a deportaţilor din judeţul Satu Mare. În H. Gehl, V. Ciubotă, *Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Theißbeckens. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die*

anderen Ethnien der Region (pg. 105-120). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.

37. Doboşi, A. (1951). *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (sec. XIV-XVI).* Studii și cercetări de istorie medie.
38. Drozdik, Herta (2009). Heimatverband Banater Berglanddeutscher aus Rumänien in Deutschland. In W. G. K. L. Lupşiasca, *Die Banater Berglandedeutschen: ein Handbuch* (S. 141-150). Reşiţa: Banatul Montan Reşiţa.
39. Druckenthaner, K., Ilk, A.-J. (2006). Achterholz, Kulibn und Habou. Die Fachsprache der Holzarbeiter im Wassertal. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeere. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten* (p. 279-336). Linz: Adalbet-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
40. Erdeli, G, Melinda Cândea, Braghină, ., Costachie, S., Daniela Zamfir. (1999). *Dicţionarul de geografie umană.* Bucureşti.: Corint.
41. Fabian, J. (2002). *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object.* New York: Columbia University Press.
42. Filipaşcu, A. (1997). *Istoria Maramuresului.* Baia Mare: Gutinul.
43. Florian, C. M. (2008). Originea unui proces istoric: „vânzare-cumpărarea" de etnici germani din România – Un episod -. *Confluențe culturale româno-germane*.
44. Gaschler, H. (1982). *Einwanderung der Deutschen in die Bukowina.* Stuttgart: Typotop Fotosatz KG.
45. Gitzing, C. (2009). Deutscher Unterricht im Banater Bergland;. În W. G. K. L. Lupşiasca, *Die Banater Bergalanddeutschen: ein Handbuch* (pg. 151-163). Reşiţa, p. 151-163: Banatul Montan Reşiţa.
46. Gehl, H. (2005). *Wörterbuch der donauschwäbischen Lebensformen.* Stuttgart: Franz Steiner.
47. Girtler, R. (1992). *Verbannt und vergessen. Eine untergehende deutschsprachige Kultur in Rumänien.* Linz: Veritas.
48. Gornig, G. (2010). Minderheitenschutz in der Deurschland – insbesondere in der Zeit der Weimarer Republik. (Braumuller, Ed.) *Europaethnica, 67*(3/4).
49. Grabarek, J. (2010). Deutsche Sprachinseln im Raum der rumänischen Sprache. *Studien zur sprachlichen kommunikation,* 260-271
50. Graf, R. (1997). *Domeniul bănăţean al StEG 1855-1920.* Cluj-napoca: Teza de doctorat.

51. Grapini, P. (1903). *Monografia comunei mari Rodna-nouă, din fostul district al Năsăudului (comit. Bistrița Năsăud), împreună cu note istorice despre valea Rodnei.* Bistriţa: Tiparul tipografiei A. Baciu.

52. Grecu, D.-S. (XVII, nr. 1). Deportarea evreilor din nordul Transilvaniei (1944). *Buletinul cercului de studii al istoriei poștale din Ardeal, Banat și Bucovina*.

53. Grigorowicz, B. C. (1956). "Die Zipsersiedlung Jakobeni," in Bukowina: Heimat von Gestern. *Arbeitskreis Bukowina Heimatbuch*, pg. 150-157.

54. Hadbawnik, D. (1986). *Die Zipser in der Bukowina. Anfang, Aufbau und Ende ihres buchenlandischen Bergbaues in den Nordkarpathen.* München: Landmanschaft Buchenlanddeutschen.

55. Hauser, M. L., Herberth, W. A. (1989). *Jakobeni und Kirlibaba an der Goldenen Bistritz. Die Zipser Siedlungen in Hertzen der Nordkarpaten.* Frankfurt: Neue Auflage.

56. Herb, G. H., Kaplen, D. M. (1999). *Nestted identities. Nationalism, Territory and Scale.* Lanham: Rowman & Littlefield.

57. Hodor, N. (1996). Condiţionarea geografică a etniei şi confesiunii. Modelul latinităţii orientale. (S. Şipoş, Ed.) *Etnie, naţiune, confesiune*, 123-136.

58. Horj, P. (2006). *Istoria gospodăririi pădurilor pe valea Vaserului.* Cluj Napoca: Saga.

59. Horj, P. (2006). *Posesia şi inceputul exploatării pădurilor pe Valea Vaserului.* Manuscris.

60. Hromadka, G. (1993). *Kleine Chronik des Banater Berglands.* München: Sudostdeutsches Kulturwerk.

61. Hvozdyak, O. (2003). Deutsche Lehnwörter in den Ukrainischen Dialekten Transkarpatiens. Wortfeld Ernährung. În V. C. Hans Gehl, *Materielle und geistige Vilkskultur des Obereb Theißbeckens. Einfluess der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (p. 279-286). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.

62. Ilk, A.-J. (1984). *Ter Zipser mit ter Laater. Kschichtn.* Bucureşti: Kriterion.

63. Ilk, A.-J. (2004). Die Maramuresch und ihre Geschichte bis zum Ende des 14. Jahrhunderts. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisc-rumäniscgen Waldkarpaten* (p. 215-240). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.

64. Ilk, A.-J. (2006). Die drei Faschingsmänner. Zipser Brachtum aus Oberwischau in mündlicher Überlieferung. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeeren. Bairisch-*

österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten (p. 395414). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberästerreich.

65. Ilk, A.-J. (2006). Wirklichtkeit im Banne der Phantastik. Realität und Phantesie am Alltag der Zipser aus dem Wassertal. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten* (p. 367-394). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
66. Ilk, A.-J. (2007, decembrie). Die Sprachinsel Oberwischau. Ein Vergleich korrespondierender Sagenmotive in den Erzählungen. *Memoria ethnologica* (p. 24-25), p. 51-67.
67. Ilk, A.-J. (2009). *Die mythoepische Erzählwelt des Wassertales. Rolle und Funktion phantastischer Wesen* . Linz: Adalbert Stifter Institut.
68. Ilk, A.-J., Traxler, J. (2009). *Geschichte des deutschen Schulwesens von Oberwischau.* Nürnberg: Haus der Heimat.
69. Ilk, A.-J. (2009). Tas "Zingleckl" von Oberwischau. *Memoria Ethnologica*, 48-49.
70. Ilk, A.-J. (2011). *Die mythische Erzählwelt des Wassertales.* Linz: Adalbert Stifter Institut des Landes Oberösterreich.
71. Iordache Costela, (2009). *Geografia populaţiei şi aşezărilor umane din România*. Craiova: Universitaria.
72. Iorga, N. (2009). *Neamul românesc în Ardeal şi Ţara ungurească la 1906.* Bucureşti: Saeculum I. O.
73. Ipatiov, F. (2001). *Ruşii-lipoveni din România*. Cluj-Napoca: Presa universitară clujeană.
74. Istvan, H. (1998). *Istoricul mineritului de la salina Praid, Praid.* Praid.
75. Jenny's, R. v. (1835). *Handbuch für Reisende in dem österreichischen Kaiserstaate.* Wien: Carl Gerold.
76. Kaindl, R. F. (1916). *Die deutschen in Galizien und in der Bukowina.* Frankfurt am Main: Heinrich Keller.
77. Kiraly, Maria, Nistor, Valeria. (1999). Bilingvismul între teorie şi practică. În V. C. Hans Gehl, *Relaţii interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent* (p. 321-330). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
78. Klein, F., Aranka Liptak, Schuerger, J. (2000). *Zipser erzaehlen I, Potoken und Mantaken Dazaehlin.* Stuttgart: Hilfsbund Karpatendeutscher Katholiken .

79. Koch-Tufiş, O. M. (2011). Unele aspecte referitoare la mineritul şi metalurgia bănăţrană între anii 1718-1726, analizate prin prisma unor documente aflate la arhivele Curţii Imperiale din Viena. *Banatica, 21,* 129-162.

80. König, W. G. (2009). *Die Banater Bergalanddeutschen: ein Handbuch.* Reşiţa: Banatul Montan Reşiţa.

81. Kriegleder, W., A. S. (2007). *Deutsche Sprache und Kultur in der Zips.* Bremen: Lumière.

82. Linkner, J. (2000). *Heimatbuch. Niederwallendorf untere Vorstadt von Bistritz.* Wels: Ernst Denkmeyr.

83. Lucian, Ţ. D. (2011). Studenţi din banatul Montan la şcoli şi universităţi europene (1750-1880). *Banatica, 21,* 163-208.

84. Lupşiasca, K. L. (2009). *Die Banater Bergalanddeutschen: ein Handbuch.* Reşiţa: Banatul Montan Reşiţa.

85. Lupşiasca, K. L., König, G. W. (2009). *Ortschaften der banater Berglands mit Deutsche Bevölkerung.* Reşiţa: Banater Bergland, Reşiţa.

86. Mally, F. (1942). *Die Deutschen in der Zips.* Amsterdam, Berlin, Wien: Volk und Reich.

87. Man, V. (2005). *Valea Vaserului, Vişeu de Sus - Elveţie a Maramureşului.* Cluj-Napoca.

88. Mandric, A. T. (2009). Valea Vaserului-Valea Râului din Munţii Maramureşului între arhaic şi modern - miraj şi răzvrătire. *Ămbele Vişae* (pg. 102-116). Vişeu de Sus: Eurotip.

89. Melika, G. (2002). *Die deutschen der Transkarpatien-Ukraine. Entstehung, Entwicklung ihrer Siedlungen und Lebensweise im Multiethnischen Raum;.* Marburg: N. G. Elwert.

90. Melika, G. (2011). Fremdes Wortgut in der oberösterreichischen und ostfränkischen Mundart der Karpaten-Ukraine. *Linzerschnitten. Dialektologentagungeg,* 513.

91. Miftode, V., Nacu, Daniela, Cojocaru, S., Sandu, A. (2003). *Dezvoltarea comunităţilor etno-culturale. Integrarea europeană şi interculturalitate.* Iaşi: Expert Project.

92. Moriz, B. (1884). *Österreich-ungarn in neuzehnten Jahrhundert.* Wien: Hugo Anghel.

93. Offner, R. (1995). Zuwanderung von Zipsern nach Siebenbürgen – Berühmte Zipser in siebebürgen . *Spiš v kontinuite času. Zips in der Kontinuität der Zeit,* 83-90.

94. Păiuş, L. (2003). *Monografia comunei Rodna Veche.* Bistriţa: George Coşbuc.

95. Petrea, D. (2004). Geografie generală. Note de curs.
96. Popa-Lisseanu, V. (1932). *Secuii și secuizarea românilor*. Bucureşti: XXX.
97. Radosav, D. (1994). *Donbas, o istorie deportată.* Ravensburg: Landsmannschaft der Sathmarer Schwaben in der Bundesrepublik Dueutschland.
98. Rango, v. R. (1918). *Der Waldfriedhof des Jäger-Regiments 3 in der Karpathen, nahe Macarlau bei Marmaros Sziget.* München: Hofbuchdruckerei von Kastner & Lallwen.
99. Rudolf, R. R., Ulreich, E. (1982). *Zipser Land und Leute. Deutsche Siedlungsgeschichte unter oder hohen Tatra.* Wien: Verlag der Karpathendeutschen Landsmannschaft in Österreisch.
100. Schabus, W. (2001). Die deutschen Dialekte von Deutsch-Mokra und Königsfeld/Ustj Tschorna (Transkarpatien, Ukraine). *Linzerschnitten. Dialektologentagungeg*.
101. Schmitzberger, G. (2003). Beiträge zur Organisation der Waldwirtschaft in in Oberwischau (Marmarosch) im Letzten viertel des 18. Jahrhunderts. În V. C. Hans Gehl, *Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Theißbeckens. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (pg. 47-64). Satu Mare, Tăbingen: Editura Muzeului Sătmărean.
102. Schmitzberger, G. (2006). Beiträge zur Organisation der Waldwirtschaft in der Marmarosch. Oberwischau und sein Waldamt im letzten Viertel des 18. Jahrhunderts. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainiscßrumänischen Waldkarpaten* (pg. 241-278). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
103. Schneerberger, M., F.-M. L. (1998). *Die rumänischen Waldkarpaten, Maramureö, Viöeu de Sus und ein Abstecher in die Bukowina.* Berlin: Schelzky § Jeep.
104. Schwab, K. (2011). Heimat und Wahlheimat: Heimat als sozialer Raum. *Heimat und Identitat*, 21.
105. Skurka, G. (2011, 07). Oberwischauer schwaben. *Wassertaler Heimatbote. Mitteilungsblatt der Heimatortsgemeinschaft der Oberwischauer Zipser e. V.* , p. 10-11.
106. Stephani, C. (1981). *Zipser Volkserzählungen aus der Maramuresch, der Südbukowina und dem Nösner Land* . Bucureşti: Kriterion.
107. Stephani, C. (2005). *A fost un Stetl în Carpaţi.* Bucureşti: Hasefer.
108. Surd, V. (1993), *Introducere în geografia rurală*. Cluj-Napoca: Interferenţe.
109. Surd, V. (2002), *Introducere în geografia spaţiului rural*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.

110. Surd, V. (2003). *Geografia aşezărilor.* Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujană.
111. Surd, V. (2009). *Geography of Settlements.* Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
112. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mezei, E. (1996). *Recensământul din 1850. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universităţii Babeş-Bolyai.
113. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Pah, I., Mezei, E. (1997). *Recensământul din 1857. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universităţii Babeş-Bolyai. Bucureşti: Staff
114. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mureşan Cornelia (1997). *Recensământul din 1880. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universităţii Babeş-Bolyai, Bucureşti: Staff.
115. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mezei, E. (1999). *Recensământul din 1900. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universităţii Babeş-Bolyai, Edit. Staff, Bucureşti.
116. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mezei, E. (1999). *Recensământul din 1910. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universităţii Babeş-Bolyai, Bucureşti: Staff.
117. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mezei, E. (2002). *Recensământul din 1941. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universităţii Babeş-Bolyai. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
118. Rotaru, T.. (2005). *Mişcarea naturală a populaţiei 1901-1910. Transilvania.* Cluj-Napoca: Presa universitară clujeană.
119. Taine, H. (2010). *Dernieres essais de critique et de l`histoire* . Paris: Kessinger.
120. Thomas, H. (1973). *Schulwesen und kirchliches Leben der Deutschen in der Karpatenukraine în Deutsch-Mokra-Königsfeld. Eine deutsche Siedlung in den Waldkarpaten.* München: Robert Lerche.
121. Tomi, M. N., Ulian, P., Olear, A. (2006). *Volkstumfest und Heimattreffen der deutschen aus Oberwischau.* Cluj-Napoca: Grinta.
122. Tomi, M. N. (2005). *Maramureşul istoric în date.* Cluj-Napoca: Grinta.
123. Tomi, M. N., P. Ulian, A. Olear. (2006). *Volkstumfest und Heimattreffen der deutschen aus Oberwischau.* Cluj-Napoca: Grinta.
124. Tomi, M. N. (2008). *Maramureşul de ieri până astăzi.* Cluj-Napoca: Grinta
125. Ţeicu, D. (1998). *Banatul Montan în Evul Mediu.* Timişoara: Banatica.
126. Ţelman, I. (2008). *Din istoria Maramureşului.* Sighet: Aska Grafika.
127. Ţigău, D.-L. (2011). Studenten aus demGebiergsbanat an europäischen Schulen und Universitäten. *Banatica*, 163-208.
128. Ţigla, E. J. (2003). *Germanii din Banatul Montan.* Reşiţa: InterGraf.
129. Ţintă, A. (1972). *Colonizările habsburgice în Banat 1716-1740.* Timişoara: Facla.

130. Topor, C.-L. (2010). Introducere în istorie. Iași.

131. Traxler, J. (2006). Weinachten daheim. În. Gaisbauer, H, Scheuringer, H. *Karpatenbeeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten* (pg. 435-446). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.

132. Unger, J. (2006). Der Sprachgebrauch der ZipserInnen von Oberwiscah. În Gaisbauer, H, Scheuringer, H., *Karpaten beeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisc-rumänischen Wakldkarpaten* (pg. 353-366). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.

133. Valiska, J. (1967). *Die zipserdeutsche Mundart von Cmelnica (Hopgarten).* Bratislava: Slovenske Pedagogicke Nakladatelstvo.

134. VERT, C. (2001), *Geografia populaţiei. Teorie şi metodologie*. Timişoara: Mirton.

135. Vesa, V. (2003). Mehrheiten und Minderheiten in Mittreleuropa im 19. und 20. Jahrhundert. În V. C. Hans Gehl, *Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Teißbeckens. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (p. 15-19). Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean.

136. Wagner, E. (1967). Die Zuwanderung von Zipsern aus der Bukowina in das Nösnerland. Unterbesonderer Berücksichtigung der Gemeinde Wallendorf. (P. Philippi, Ed.) *Studien zur Geschichtsschreibung im 19. und 20. Jahrhundert, XIV*, 173-228.

137. Wagner, E. (2000). *Istoria saşilor ardeleni.* Bucureşti: Meronia.

138. Weber, R. (1896). *Zëpserscher Liederbronn. Gedichte in zipser Mundart.* Poprad: Kuhn & Comp.

139. Weber, M. (2009). *Wietschaft nd Gesselschaft.* Siebeck: Mohr .

140. Wiedenhoft, S. (2011). Der Heimat auf der Spur: fünf Uberraschungen. *Heimat und Identitat*, 20.

141. Wiesinger, P. (2007). Deutsche Dialektgebiete ausserhalb des deutschen Sprachgebiets . În F. Patoka, *Die deutschen Dialekt in der Zips, în Deutschsprche und Kultur in der Zips.* Bremen: Lumiere.

142. Welsch, S. (1986). The Bukovina-Germans During the Habsburg Period:. *Immigrants & Minorities, 5*(1), 73-106.

143. *** (1899). *Die österreichisc-ungarische Monarchie in Bild und Wort.* Wien: Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei.

144. *** Schematismus Centenarius 1804-1904, (1904). *Emlékkönyve. Fennallasanak Szazadik Estendejében.* Szatmaron: A Pazmany-Sajto Niomasa.

145. *** (1983), *Geografia României, I, Geografia fizică*. Bucureşti: Edit. Academiei R. S. România.

146. *** (1984), *Geografia României II, Geografia Umană şi Economică*. Bucureşti: Edit. Academiei R.S.România.

147. *** (1987), *Geografia României, III, Carpaţii Româneşti şi Depresiunea Transilvaniei*. Bucureşti: Edit. Academiei R. S. România.

148. *** (2003). *Transkarpatien römisch-katholische Kirchen.* Mukatschewo: Direktion des nqtionqlen Kulturfonds.

Surse media:

1. Aldorf, E. d. (2010). Preluat pe 08 04, 2011 de pe *http://www.wallendorfer.de/geschich_rum.html#ortsname*
2. Dolha, V. (2012). *Împărţirea Maramureşului - o rană veşnică-II-Români Uitaţi.* Preluat pe 06 14, 2012, de pe http://www.universulromanesc.org.
3. Dolha, V. (2012). Preluat pe 08 14, 2011, de pe http://www.universulromanesc.org/biblio/maramuresul-de-nord/16-bsc-07-romanii-din-maramuresul-de-nord/56-impartirea-maramuresului-o-rana-vesnica-ii-romani-uitati-viorel-dolha-17.html.
4. Dolha, V. (2012). *http://www.universulromanesc.org*. Preluat pe 08 14, 2011, de pe http://www.universulromanesc.org/biblio/maramuresul-de-nord/16-bsc-07-romanii-din-maramuresul-de-nord/56-impartirea-maramuresului-o-rana-vesnica-ii-romani-uitati-viorel-dolha-17.html.
5. Faltin, G. (2012). *www.oberwischauerhomepage.de*. Preluat pe 08 23, 2012, de pe http://oberwischauerhomepage.de/45001.html.
6. Gehl, H. (2012). *http://www.philologica-jassyensia.ro/upload/V_2_Gehl.pdf*. Preluat pe 09 07, 2012, de pe http://www.philologica-jassyensia.ro.
7. Ilk, A.-J. (2004). *http://www.oberwischau.de/site2.htm*. Preluat pe 09 12, 2012, de pe http://www.oberwischau.de.
8. Jivan, C. Rus, Smaranda Vultur. (2000).

9. *http://www.intercultural.ro/carti/minoritati_text_ro.html*. Preluat pe 05 3, 2010, de pe http://www.intercultural.ro.
10. Strămutarea germanilor (2011) *http://ro.wikipedia.org/wiki/Str%C4%83mutarea_germanilor_dup%C4%83_al_Doilea_R%C4%83zboi_Mondial*. Preluat pe 09 20, 2012
11. Riedler, W. (2012). *http://www.ebensee.at/service_center/download/chronik/400_Jahre_Ebensee_12_2004.pdf*. Preluat pe 08 15, 2012, de pe http://www.ebensee.at.
12. Schmidt, H. (2012). *http://www.banater-berglanddeutsche.de/home.php?id=a0b0c0de*. Preluat pe 08 15, 2012, de pe http://www.banater-berglanddeutsche.de.
13. Stephani, C. (2005). *www.siebenbuerger.de*. Preluat pe 07 12, 2011, de pe http://www.siebenbuerger.de/zeitung/artikel/alteartikel/3981-debuet-der-oberwischauer-deutschen.html
14. www.fotomaramures.ro. (2012) Preluat pe 09 2012, 22, de pe
15. *http://www.spidd.ro/carti/curs-com.pdf*. (2012). Preluat pe 09 10, 2012, de pe http://www.spidd.ro.
16. http://theodosium.wordpress.com/tag/viseu-de-sus/ (2012). Preluat pe 09 10, 2012, de pe http://theodosium.wordpress.com
17. *http://wikimapia.org/6357265/de/Hobgarten*. (fără an). Preluat pe 07 23, 2011, de pe http://wikimapia.org.
18. *http://ro.wikipedia.org/wiki/Str%C4%83mutarea_germanilor_dup%C4%83_al_Doilea_R%C4%83zboi_Mondial*. Preluat pe 09 20, 2012

Arhivă:

1. Serviciul judeţean al arhivelor statului, Filiala Baia Mare, Mare, S. B. (1806, 04 06). Tabel nominal cu denumirea oficială şi în limba vorbită de populaţie a localităţilor din Comitatul Maramureş. Prefectura judeţului Maramureş, Actae Juridicae.; Tabel nominal cu denumirea oficială şi în limba vorbită de populaţie a localităţilor din Comitatul Maramureş.
2. Bistriţa, Parohia romano-catolică (1906-1941). Matriculae Defunctorum. *TOM V*
3. Bistriţa, Serviciul judeţean al arhivelor statului, Filiala Bistriţa

4. Cluj-Napoca, Serviciul judeţean al arhivelor statului, Filiala Cluj-Napoca
5. Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Kriegsarchiv

Interviuri:

1. Bora, P. (2009, 10 12). Munca pe valea Vaserului. (I. Scridon, Operator interviu)
2. Fellner, J. (2012, 04 19). Dialectul ţipserilor din Vişeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)
3. Gehl, H. (2011, 06 03). Dialectul țipserilor vișoveni. (Ioana Scridon, Operator interviu)
4. Hagel, D. (2012, 04 2012). Ţipserii din Vişeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)
5. Hapca, I. (2012, 10 9). Munca şi oamenii Vaserului. (Ioana Scridon, Operator interviu)
6. Karadi, Maria (2012, 04 12). Deportarea țipserilor. (Ioana Scridon, Operator interviu)
7. Kraftcik, E. (2012, 04 22). Ţipserii din Vişeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)
8. Lajos, Maria (2011, 07 23). Țipserii din Germania. (Ioana Scridon, Operator interviu)
9. Olear, A. (2011, 04 14). Țipserii din Vișeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)
10. Röhrig, Marianne (2011, 07 21). Grupul etnic al țipserilor din Germania. (Ioana Scridon, Operator interviu)
11. Skurka, J. (2012, 04 19). Țipserii din Vișeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)

Alte surse:

1. Primăria Vișeu de Sus. (2009). *Planul urbanistic general.* Vișeu de Sus.
2. Studium SRL, P. 1. (2008). *Planul urbanistic general al oraşului Vişeu de Sus.*